НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА
КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ:
ЗА СРБИЈУ . . . . . 6 дин. месечно
ОД ЈЕДНОГА БРОЈА . . . . . 0·10 дин.
ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА 15 дин. месечно

УРЕЂУЈУ СКУПШТИНСКИ СЕКРЕТАРИ:
Ранко Петровић, Доброслав Ружић, Љуб. П. Ћирић.

Број 110 | СУБОТА 30 МАРТА 1891 | Година I

86 САСТАНАК

7 марта 1891 год. у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК
Паја Вуковић

СЕКРЕТАР
Станојло Вукчевић

(НАСТАВАК)

(Одговор на интерпелације: Мин. ун. дела Ј. Ђаја)

Према актима, која о том у министарству унутр. дела имају, ствар стоји овако:

По овој ствари имају две групе акта; једна припада санитетском а једна полицијском одељењу овога министарства. И једна и друга група има поред акта и списак, ради прегледа, од ових акта, који се у дотичној групи налазе.

Осим овога постоји у овим актима интерпелација Пашића и другова од 1881 године, заједно са рефератима по том предмету, који су служили као материјал за одговор на ту интерпелацију; на послетку имају и две депеше поверљиве (пов. Пр. 608), као рад, који је потекао после интерпелације г. Рибарца и којима су тражена нека обавештења од начелства округа црноречког, односно окривљеног Адама, пошто су раније акта о томе враћена из министарства начелству.

Ток целог догађаја, према актима, био је овакав:

Прво о окривљењу Адамовом.

Из копије решења начелства среза зајечарског, којим је покојни Адам стављен у притвор, а које је копирано из акта по окривљењу Адамову, тражених министарством 21 марта 1880 Пр. 2325 и начелством послатих 26 марта исте године Пр. 2430 види се:

Да је пок. Адам био оптужен да је учинио са својим стрицем Радисавом покрађу кукуруза, која се означава час крађом а час разбојништвом, августа месеца 1876 године из кола општине дубочанске; да је општина дубочанска поднела тужбу за то 12 септембра 1877 год. и да је решење о стављању у оптужно стање и притвор пок. Адама и стрица Радисава донето 17 марта 1880 год.

У решењу том види се, да су Адам и стриц му из Копривнице (округ крајински).

Како акта других по овом окривљењу Адамову у министарству није било, то је депешом министарства од 23 новембра 1890 год. Пов. Пр. 680 питано начелство: је ли Копривница била предата срезу зајечарском између првога рата и године 1880, а ако није, како је над Адамом водила истрагу власт среза зајечарског и како гласе главније тачке исказа Адамова по саслушању, по окривљењу његову за покрађу кукуруза у Дубочанима.

Начелство окр. црноречког одговорило је 24 истога месеца депешом, која је под истом пов Пбр. 608 задружена с депешом министарства, да је у тужби иследне власти речено, да је Адам и стриц му из Јелашнице (ср. зајечарског окр. црноречког), ма да се и из акта види, да је Адам из Копривнице, где је и кмет био, и да у Јелашници није био пореска глава, већ у Копривници, даље, да је Адам по саслушању, — које је било по гласу извештаја началника окр. црноречког г. Бранковића, где је министру унутрашњих дела президијално послао 22 марта 1880 године, 17 марта по подне — у главном ово казао: да је Адам истина са својим стрицом, у присуству кмета, узео 300 ока кукуруза из кола села Дубочана да израни своју породицу, која се налази у збегу у Рудној Глави, да не би помрла од глади, јер су Турци њихово село где су имали храну запалили. Ово је учињено истина преко воље кмета, али из невоље за то, што је власт била наредила да сва напуштена села, где је спадало и село Дубочане, изнесу или запале храну. Рекао је, даље, и то, да би после узету храну вратио, као и да је кмету казао: нека о томе јави власти. Адам је на саслушању још рекао: да у том нема кривице, да је он храну узео из села, која су била напуштена, те нису била ни српска ни турска, те да се сада у редовним приликама, не може ова ствар ни узимати у испеђење.

Кад је покојни Адам 19 Марта 1880 године већ умро, то над њим, за ово дело, није могло бити суђење, али је било над његовим стрицем, с којим је заједно и узео тај кукуруз. Поротни суд, који је ово дело судио, ослободио је Адамова стрица пресудом својом од 7 августа исте године *као невина*, (поменута депеша начелства окр. црноречког од 23 Новембра 1890 год.)

Друго: *О смрти, пак, пок. Адама ствар по актима стоји овако:*

Начелник среза зајечарског депешом од 21 Марта 1880 године ПБр. 2271 јавља министру, да је Адам Богосављевић 19 Марта исте године умро у зајечарској болници, као притворник канцеларије истога среза, да се разносе гласови да је отрован и за то моли да се секција предузме. Истога дана начелство црноречко депешом јавља, да фамилија Адамова не допушта секцију и да Адам није на пречац умро. Опет истога дана начелство јавља, да није потребно предузимати секцију и да би се, ако се секција нареди, морало ићи само са већом силом (војском) у Копривницу, где је тело Адамово однето. Опет истога дана начелство црноречко јавља, да је тело Адамово однето у Копривницу, и да ако секцију треба извршити, онда да се то учини преко начелства окр. крајинског.

Према оваком стању ствари, а пошто је срески начелник званично тражио секцију, министар унутрашњих дела депешом од 21 Марта наредио је начелству крајинском, да секцију предузме а да је изврше лекари округа: књажевачког, црноречког и крајинског.

Међутим, како се види из председничког извешћа начелника округа црноречког, које је у актима види се, да је Никола Пашић онда инжињер у Пожаревцу, већ био телеграфисао брату свом покојном Лазару Пашићу да му јави што зна о смрти Адамовој; а из акта осталих опет, да је истога дана, 21 Марта, два пута телеграфисао министру унутрашњих дела и тражио да лекари не отпочну секцију док пријатељи и фамилија Адамова не пошљу лекаре, који ће секцији присуствовати. На другу депешу Пашићеву од истога дана, министар је опет истога одговорио: кад ће се секција предузети и да се због тога не може чекати на долазак приватних лекара. Сутра дан је опет депешом министра молио да се одреде други чувенији и признатији лекари. Истога дана министар је телеграфисао начелству крајинском да се секција, кад лекари, дођу не предузима за 36 сати, за које време да причекају на лекаре, које фамилија Адамова одреди — о чем је истога дана и Пашић извештен. Идућега дана, 23 Марта, Пашић и Обрадовић моле да се секција не предузима док не стигну приватни лекари, ма и прошао мало одређени рок, и и да и приватни лекари колегијално изврше секцију. Министар је ставио на то наредбу: да се већ одређени рок не може мењати и да се колегијална радња с приватним лекарима не може дозволити (ПБр. 2374). Из акта се не види да је то Пашићу саопштено. Марта 24 депешом ПБр. 2439 начелник округа крајинског јавља, да је секција извршена, да су лекари дали мишљење, да је Адам умро од запаљења плућа. На тој депеши стоји наредба да се публикује у „Српским Новинама“, што се види из писма, управи Београда да тужи „Видело“, што није хтело штампати, а по томе је за званичне новине приређена исправка, која је публикована и у којој су:

1. Увод, како је и шта је урађено до секције; 2. Решење о Адамову притвору и решење суда, којим се то одобрава; 3. Секциони протоколи лекара и званично одређење и приватних са њиховим мишљењима; 4. Извештај начелства окр. крајинског и 5. Решење министра унутрашњих дела.

Мишљење приватних лекара било је: да су нађене патолошке анатомске промене тако јаког степена, да су довољне да проузроку смртни исход болести, а што се тиче желудца и црева, они су као што је горе у примедби наведено у стаклета справљени и потписата су мнења, да се они пошљу министарству унутрашњих дела, да их државни хемичар прегледа, болест је констатована Pneumonia duplex.

Број 89 „Српских Новина“ од 18 Априла 1880 год. у коме се све ово находи прилежен је и находи се у актима ове групе.

О самом ухапшењу Адамову и боловању његову од времена до времена кад је одведен у болницу, вели се, у председничком извешћу начелнику окр. црноречког г. Брзаковића од 21 Марта 1880 год., које је у овој групи акта, и ово:

„После подне (17 Марта) настави и доврши испит и пред вече донеси решење о притвору његову па га задржи. Ово решење среске власти, суд окружни је сутра 18 Марта оснажио.

Није га ухапсио у апсани, већ у канцеларији и ова је отворена стојала, а он је, тако рећи, са свим слободан био. Дао му је душек и јорган и једнога момка, који му је целу ноћ собу ложио. Тога вечера захтевао је од капетана један чај од мекиња с јајетом и он му је дао, а изјутра 18 овог месеца кад је било затражио је један шербет и то му је дао, па је одмах позвао и лекара да га прегледа. И кад га је лекар прегледао, нашао је да има запаљење плућа и позвао га у болницу. Он одмах није хтео отићи, али се предомислио и оде у болницу, па кад је било 19 после подне у 2 сата умре.

Треба знати да је Адам од куће болестан дошао. У *другој групи акта*, која припадају санитетском одељењу и уз које такође стоји преглед њихов чита се ово: „Марта 30 1880 год. СБр. 883 начелство окр. крајинског шаље извештај о извршној секцији Адамовог тела. Овом извештају додати су протоколи секција обојих лекара са њиховим мишљењима о смрти пок. Адама Богосављевића. Уз ово извешће послате су и две полокапице напуњене честицама утробе секцираног Богосављевића за то су приватни лекари Др. Стејић и Данић изјавили да треба хемиски анализати.

Под истом нумером сутра дан је министар унутрашњих дела донео решење, да нема званичне потребе да честице Адамовог тела хемијски анализу на рачун државне касе за то, што је званична комисија дала мишљење да је Адам умро од запаљења плућа и што су се с тим сагласили и приватни лекари а оно што су приватни лекари нашли да ипак треба државни хемичар честице Адамовог тела да анализе, ондашњи министар нашао је да нема места, „пошто се из званичног протокола обдукције уверно да је узрок смрти Адамове потпуно јасан и да нема места никаквој сумњи“.

Решење је ово саопштено у поменутом броју „Српских новина“, и саопштено је и Пашићу.

Априла 2. исте године начелство округа крајинског питано је депешом СБр. 883: ко је вадио честице из Адамовог тела при секцији.

Сутра дан начелство јавља: (СБр. 927) да су честице вадили комесар званични Д-р Пелнарж и приватан присутан лекар Стејић.

Кад је Пашићу саопштено решење министрово, које је горе споменуто, он је писмено, на протоколу изјавио: да опет тражи званичну анализу, објашњавајући зашто, и наводећи да није довољно што је министар уверен да сумњи нема места. Он је ту предложио и комисију и тражио поново, да га министар о том извести, јер он налази да је неопходно потребно анализу извршити, и ако министар поново на ово не пристане, он изјављује, да ће од своје стране хемичаре одредити, а у том случају министра моли да он одреди државног хемичара и једнога доктора медецине, да тој анализи присуствују.

Ондашњи министар ни на ово није пристао, а Пашићу је одговорио писмом СБр. 962 да ће честице остати онако спаковане и запечаћене, како су министарскву послате, дотле докле г. Пашић не би захтео да се те честице приватно хемијски анализу, у ком случају издаће му се од сваке честице половину на његову употребу, а друга половина запечаћена печатом државног хемичара и г. Пашића задржаће се у министарству дотле, док се не публикује резултат приватне хемиске анализе, да би се, ако буде потребно, извршила и контролна званична анализа.

После овога званично није рађено ништа, а акта су, пошто је према овоме ствар сматрана као свршена, отишла у архиву.

Све што је после овога званично рађено, то су оне депеше, у почетку поменуте, које је садашње министарство радило, услед ове интерпелације г. Рибарца, пошто акта окривљења Адамова у министарству нису била, но у начелству окр. црноречког.

Осим овога, има уз ова акта, интерпелација Н. Пашића и другова о смрти, као и о окривљењу Адама Богосављевића, од 18 маја 1881 године и два реферата спремљена онда за министра унутраш. дела, као и материјал за одговор на ту интерпелацију.

Према овоме јасни су са свим и одговори на прва четири питања у интерпелацији г. Рибарца, која се тичу Адамове смрти.

Стојан Рибарац — Господо, два су осећања која у овоме тренутку обузимају сву тежњу моју: жеља да одговорим очекивањима пријатеља својих политичких, те да скинем ону сумњу, која се побацује на њих кроз неколико година. Друго је осећање правде, на коју се по овој ствари, кроз голики дуги низ година безразложно и недостојно кидисава.

Ако је, господо истина да покуда иде брже, него похвала и да рђав глас дејствује брже него добар, онда та истина налази највише потврде у случају смрти Адама Богосављевића.

Још пре 11 година „Видело“, орган тадашње опозиције, прво је ударило темељ сумњи о смрти Адамовој. Та сумња продужава се све до данас, час у једном час у другом облику, излазиле су књижице и песме, у којима је опевана смрт Адамова. На зборовима и у штампи, свакад је сумњичен не један човек, него на читаву једну странку бацана је тешка клетва да је она узрок смрти Адамове, да га је отровала. На јавним зборовима наших политичких противника, ношено је стакленце са неком жутом течношћу, — то се представљало као отров и символ либералне владавине и странке и казивало се, да је том течношћу Адам отрован. Па и онда, кад сам ја поднео ову интерпелацију, један — истина споредан али — орган радикалне странке чудно се што подносим интерпелацију, упућујући ме да о томе питам једног свог друга, јер ће он „најбоље знати.“ То је милановачко „Таково.“ Та одвратна клевета достигла је врхунац свој, кад је на Вапредној Скупштини један радикални посланик казао, да су либерали „отровали“ Адама, а ове године тај исти посланик узвикнуо је: да у Скупштини и као посланик седи човек, који је „Адама отровао“. Крајње је време било, да се у тој ствари констатује иста и несумњива истина, која је и пре била јасна, ал коју су политички спекуланти злонамерно прекривали. Г. министар поделио је свој одговор на ову интерпелацију на двоје на део о окривљењу Адамову и на део о смрти његовој.

И ако онај део о окривљењу Адамовом није имао савршено никакве везе са питањима у интерпелацији, ја примам да, заједно с г. министром и кад је он дао за то повода, уђем у испитивање и тога дела оптужења и да га расветлим, по основама, који су у актима и решавању о притвору Адамову садржани.

Господо, при испитивању кривице и истраживању кривца не тражи се и не пази се на философију закона, него на факат и логику закона. Ту важе одредбе позитивног закона. Према томе, кад је настало питање: је ли Адам учинио кривично дело, кад је узео општински кукуруз, онда је власт, кад је истраживала његово дело, одговорила да јесте, а философи могли су и онда а могу и сада одговорити да није. Г. министар је казао, да се ово дело сматра час као „крађа“ а час као „разбојништво“ међутим, по актима и решењу о притвору Адамову, то је дело узето за разбојништво ,по оној одредби § 238 крив. зак. (чита), по којој „као разбојник *сматраће се и казнити онај*, који на делу крађе ухваћен, да би украђену ствар задржао против лица силу или опасну претњу употреби.“ И г. министар казао је у свом одговору, како је Адам сам признао, де је ово дело учинио у присуству кмета, али против *воље кметове*. Кмет је представио власти да кад је он хте да стане на пут Адаму, онда је овај потего леворвер, а под таком претњом однео кукуруз из општинског коша. Тај факт, да је кмет био у *селу* потврђује да његово село није *било напуштено*, као што би неки хтели да тврде.

Може се ко запитати да ли је власт требала да верује кмету, или не? На такво питање налази се одговор у § 230 крив. пост. у коме стоји, *да казивање онога над којим је казнимо дело учињено служи као доказ о каквоћи села* а у овом случају кмет је био тај, који је као представник и заступник општинских интереса, имао да да доказа о начину, на који је општина оштећена. Ја сам до сад узео ове две околности као доказ противан ономе што је г. министар — ваљда не намерно — покушао да наведе као рђаву радњу власти. Трећи моменат у овоме правцу објашњења г. министра у томе је, што се хоће да каже да власт ср. зајечарског *није била* надлежна за истраживање тога дела, јер је Адам био из крајинског округа. За то имам да одговорим, да се надлежност не опредељује само по месту живљења оптуженика, него *и по месту где је дело учињено*. Та је надлежност првенствена. По томе, власт ср. зајечарског била је *надлежна* за ову истрагу, пошто је село Дубочане, где је дело учињено у ср. Зајечарском.

Најпосле ја допуштам да се може и нападати радња власти како за саму квалификацију дела, тако и за апшење Адамово. Ту, ако хоћете, може бити и погрешке. Али све то не стоји ни у каквој вези са самом смрћу Адамовом. Нити се из тога апшења, па узели да је оно и погрешно, може извести закључак *да је Адам насилно уморен*, и да је уапшен за то, *да би могао бити отрован*.

Приступајући сад оцени оних чињеница, које говоре о смрти Адамовој, о узроцима смрти и резултату који су лекари нашли обдукцијом (секцијом) тела Адамова, одмах изјављујем: да је г. министар то представио онако, како се налази у актима. Ја бих имао да обратим пажњу Скупштине на оне моменте, који у очима сваког поштеног човека имају са свим да одбију сумњу: да су либерална странка или *ондашња влада или поједини чланови њезини, посредно или непосредно узрок смрти Адамове*.

Господо, Адам је ухапшен 17 Марта, 18 Марта пре подне у 8 и по сати долазно је окр. лекар, јер пре тога није био у месту, прегледао га је, констатовао болест запаљења плућа и наредио да иде у болницу. Адам није отишао у болницу за то што, по казивању лекара, није хтео док се не увери колики је болнички трошак. Кад је лекар тога дана поново дошао и нашао га у канцеларији, зачудно се, замолио га да иде у болницу, и објаснио му да болнички трошак није скупљи од 1 дин. дневно. Тада је он отишао у болницу, па је тамо лечен у присуству фамилије, а сутра дан 19 Марта у 3 сата по подне умро је у болници.

Упитајмо се сад, како је поступао срески начелник према Адаму? Поступао је онако како закон налаже, и како сваки разуман чиновник треба да поступа према оптуженику, какав је био Адам.

Закон разликује кривце, за једне допушта да се при притварању строжије поступа. За друге наређује да се притварају *„уљудно и са могућим поштовањем личности.“* Ето, с тога је Адам уапшен не у ансани, него у једној чистој соби ср. канцеларије. А та пажња ср. начелника искључује према њему сваку сумњу да је могао икако о глави Адаму. Из истих обзира ср. начелник дао је Адаму што стоји у актима и што је признао и г. министар: — и душек, и јорган, и јастуке и момка да му ложи собу и шербет и тај (Чује се: и тај!) Јес, понављам, дат му је: душек, јорган, јастуци и тај, — а ви то данас не би дали, ви дајете подрум и мотку, као у Студеници.

Кад је Адам умро, — а не треба заборавити ни оно, што је г. министар на основу акта потврдио: да је окружни суд одобрио решење ср. власти о његовом притвору — онда су неки пријатељи његови, — да ли за то што су жалили његову смрт — а ја у то верујем — или што су хтели да праве капитал од његове смрти — а ја и у то верујем — онда су ти пријатељи почели да преносе узбуњујуће вести о смрти Адамовој. И, усљед тога, први који је тражио секцију његова тела, није био ни један пријатељ Адамов, ни један члан фамилије његове, него сам срески начелник. То је други разлог који убеђује да срески начелник није узрок смрти Адамове, јер иначе не би имао куражи тражити секцију. (Чује се: То је маска) то није маска. Маска би била кад би се он томе опирао, јер нико не би био луд да даје доказе против себе уверен да је учинио зло дело. — И у то време кад начелник срески депешом тражи секцију тела Адамова, родбина Адамова, која је до смрти му била непрестано код њега изјављује начелству црноречком: *да она не сумња да је Адам од природне смрти умро и забрањује да се врши секција на мртвим телом његовим*.... Је ли и то „маска“ г. Петровићу?

И тадашњи министар унутрашњих послова, депешом наређује *да се изврши секција без обзира на изјаву фамилије*, при све том што му је начелник окружни депошом доставио изјаву петорице најближих сродника Адамових, коју су дали на протоколу; да *не дају да се секција изврши, да су гла-*

сови који се проносе о смрти Адамовој неистинити и да нису од њих произишли. И секцији се приступа.

У то доба јавља се г. Пашић и тражи, у име пријатеља да секцији присуствују и два приватна лекара, које он одреди И министар му то допушта. Трећом депешом од 22 Марта, и пошто је секција већ била наређена г. Пашић тражи да се она не предузима за 24 сата, јер ће за то време стићи на место њихови лекари. Министар депешом од 22 Марта ПБр. 2341 наређује начелству крајинском да секцију задржи не за 24, већ за *36 сати*, до доласка приватних лекара.

О томе министар извештава депешом од тога дана и г. Пашића и даје му на знање, да ће приватним лекарима, ако буду у државној служби, дати дозволу и осуство. Може ли се, господо, очекивати већа предусретљивости од једнога члана владе на путу да се задовољи захтев једног пријатеља, да се задовољи осећања правде и поштења? Ја мислим да не може више ништа да се тражи.

И та два лекара приватна: г.г. Стејић и Данић стигли су на време. И њих двоје, заједно са званичном комисијом, у којој су били Др. Мачај лекар окр. црноречког, Др. Целнарф лекар окр. књажевачког, и Др. Черни лекар окр. крајинског, сва петорица од којих ни један није био либерал једногласно констатују да је Адам умро, од обостраног запаљења плућа. И сем тога је Др. Мачај попављам тај човек није нигда био либерал него напредњак — каже у раније својој сведоџби — пошто је он раније прегледао Адама и лечио га непрестано: —

„За све време боловања није у Зајечару бљувао, пролива није имао на особит бол никад се **није жалио**. **При чистој свести до саме смрти био. Боловао од запаљења плућа.**

Па не само то. На вест да је Адам умро г. Пашић обраћа се из Пожаревца своме рођаку, чини ми се стрицу Лазару Пашићу у Зајечар, и пита га о томе. Лазар му одговара, да је пре него је Адам умро било код Адама више његових пријатеља. Ако би, доиста, Адаму била удешена насилна смрт, онда би Адам, био први који би то проказао, он би се први потужио на неке особене болове, који се појављују при тровању, он би први изјавио *својим пријатељима и породици сумњу да је отрован.* И онда би, после смрти његове, чланови његове породице били први, који би тражили истрагу, који би подигли тужбу за уморство Адамово. Од свега тога није било ништа, и то је оно што тако несумњиво тврди прави природни узрок смрти Адамове.

После оваке једногласне оцене петорице лекара, истакнута је опет од стране г. Пашића потреба да се честице Адамова тела подвргну хемијској анализи. Г. Пашић тражи од министра званичну хемиску анализу. Министар га извештава да за званичну хемиску анализу, код једногласног мишљења петорице лекара, нема званичне потребе и ставља *г. Пашићу честице тела Адамова, да их ако хоће употреби за приватну хемијску анализу.* Кад је то саопштено г. Пашићу он је по протоколу код београдске полиције од 5. Априла 1880 год изјавио: ако министар неће да нареди званичну анализу, он ће узети приватне хемичаре. На ову нову сумњу г. Пашића о смрти Адамовој министар је решио 7 Априла 1880 СН 952: да ту „сумњу не може имати ни један прави зналац, који је прочитао протоколе секције о смрти Адамовој“, наредио је да се јави г. Пашићу да се честице чувају спако спаковане и запечаћене, како су послате министарству, док их г. Пашић не би захтео за приватну анализу. А кад он то захте, да ће му се половина од свију честица на његову приватну употребу; друга половина резервише се за случај, ако настане потреба да се изврши звана контролна анализа. То друго решење саопштено је г. Пашићу по извештају начелства окр. пожаревачког од 9 Априла 1880 г. № 5088. и г. Пашић изјавио је тада: да ће ускоро одредити хемичаре.

То је, господо, други моменат, који означава предусретљивост тадашњег органа српске владе према захтеву једног пријатеља Адамовог, какав је г. Пашић. Такве предусретљивости не ћете наћи у државних органа од 1880 год. Од тога доба ако је што учињено, не само да је пажљиво прикривано, него је често пута бацано на другога. Потребно је ради правичније оцене ове ствари, да вам прочитам извештај лекара који су секцирали Адама. Доктори: Мачај, Целнери и Черни кажу (чита): „*Смрт његову изазвало је обострано запаљење плућа, које је подпаравано било:*

1. Негдашњим плеуранеумонијама. 2. Промена у срцу, као што се у протоколу види. 3. Промене у мозгу су старијег датума осем конгестије, а све остале су промене услед трулежа остале. Доктори Стејић и Данић кажу (чита): „И тако је наша анатомска дијагноза: pleumoma duplex. Пашић није примио понуду министрову нити је тада одредио приватне хемичаре. Место тога нашло се за потребно да се и даље подозрева сумња о смрти Адамовој. На томе путу коме не беше чистом почетак, нао је у год. 1881 још један акат. То је интерпелација г. Пашића и другова на министра унутрашњих дела г. Гарашанина о узроку смрти Адамове, при свем том што баш г. Пашић није имао узрока да у то сумња.

Али ја нећу сад да процењујем побуде тој интерпелацији. Напомињем само то и констатујем да је ондашњи министар унутрашњих послова, г. Гарашанин, поводом те интерпелације, у седници скупштинској од 21 Маја 1881 год. (о том треба видети број 254 „Срп. Новина“ од 21 Нов. 1881 год.) изјавио, да он не може пристати на комисију док не види има ли за то потребе и примио захтев Пашића и другова, да у ту комисију, ако је т. министар одреди, уђу и два члана Скупштине. Одређени су г. г. Пашић и Таушановић. Пашић је одрекао, те је на његово место узет г. Аца Станојевић.

То је једна страна рада по овој интерпелацији, а друга је у оном, што нам даје права да се запитамо, ако би доиста узрок смрти Адамове био сумњив, ако би та сумња могла пасти било на ондашњу владу, било на кога органа њезиног, зар мислите да влада напредњачка расположењем и мржњом према либералној влади и странци, не би наредила комисију кад не би била сигурна да је Адам умро природном смрћу? И зар се може мислити да на раду те комисије не би настојавали г. Пашић и други пријатељи Адамови? Зар г. г. Таушановић и Станојевић не би чинили употребу од одлуке скупштинске само кад не би знали да та комисија не би разбила сваку сумњу и потврдила невиност либерала? Да, господо, по томе ништа није рађено. Напредњачка влада, уверена да је уверена да је Адам умро од природне смрти није хтела приступити испитивању, јер је знала да ће ту проћи као у извиђају скупштинском о тражењу диспозиционог фонда, којим је констатовано да су либерали уштедили на том фонду на 130000 дин. а они то утрошили за неколико недеља чим су дошли на власт.

Пријатељи Адамови, уверени такође о природној смрти Адамовој нису хтели да разбију сумњу о томе, него су је задржавали да, као и напредњаци, праве од ње политички капитал против либерала.

Господо, у почетку свога говора ја сам казао како је друго осећање, које ме обузима у овом питању, узвишено осећање правде. Није због интереса, потреба је да поновим то. Ако се хоће да јавни послови у једној земљи иду правилно, не треба жртвовати политици ни правду ни морал. Ако се неће, ако се не може, ако се налазе разлози да правда не може да буде над интересима политике, никако не треба допустити да она буде под тим интересима. Ја сам се, господо, свакад бунио и непрестано ћу се бунити против тога, да се у политичкој борби употребљавају и неморална и бесчасна средства. Али, ако је тога бивало до сад, време је да се један пут стане на томе кобном путу. Јер ко може имати ваљде од тога? Допуштам да у једном тренутку, једна странка која се служи клеветама противу својих противника и може да има успеха. Али је тај успех пролазне природе. На крају крајева од тога има штете народ, морална снага и достојанство његово и његова будућност.

Не треба заборавити да у продужавању таквих опадања у политичкој борби може да лежи узрок злим навикама и страстима у нашем друштву, јер кад се у једном народу овим

начином учврсти уверење, да може бити и тешких политичких злочина, па да они остају некажњени, онда не треба се чудити, ако нижи елементи друштвени, мање васпитани мање свесни почну вршити и извршe и опште опасне злочине, ако пале и пљачкају по друмовима.

Ми смо овде на овом месту да чувамо правду и морал. Ми не треба да пропустимо ништа, што смо дужни и што треба да учинимо да се праведно и часно пресуди једна ствар, која дубоко задире у интересе морала и са законитости. И ми треба да имамо на уму да ништа тако није кадро да зарони у пропаст будућност једног народа као његова морална малаксалост, као клонулост његова према узвишеним обзирима правде, части и поштења.

Наша је земља мала и ако ми продужимо борбу са оваквим средствима, онда, — као што је ономанд у другој једној прилице казао и проф. Ђурић: — она наша браћа неослобођена немају ништа да се угледају но на нас, немају ништа да пожеле да су с нама. Ми морамо и нас самих ради да сведемо нашу борбу на границу и средства праведна и морална.

И ја, господо, заједно са вама као личним и политичким пријатељима Адамовим жалим његову смрт. Жалим га као човека, и поштујући свачије политичко убеђење, и као човека који је на свој начин и у свом правцу радио на јавним интересима. Адам Богосављевић је мртав. И ми ћемо с вама да му кажемо: „Бог да му душу опрости". Али ваша дужност поштовања и епомене Адамова није већа и не треба да буде већа од дужности поштовања и чувања части и поштења ваших живих сугрђана и ако су ваши они политички противници.

Ако је Адам *умро, нико ни мртав ни жив, није узрок његове смрти.*

Ја то констатујем на основу званичних докумената. То је потврдио ваш министар, то ни ви не можете порећи.

И ја с радошћу објављујем данашњи дан као дан *тријумфа правде и истине* и држим да се ни ви не ћете одрећи учешћа у томе. Довољно је било једанајестогодишњег оптуживања и клеветања. Нека се престане с тим, па нека се продужи борба за интересе отаџбине, а на том послу наћи ћете нас вазда верне и одане, као што смо и до сад били! (Чује се: громко живео с галерије и из скупштине и одобравање од стране опозиције).

Милан Ђурић — Господо, баш са онога гледишта, са кога је поштовани Рибарац говорио, да не треба дозволити, да пропада правда и морал, устао сам ја у истини, да га потпомонем на томе пољу. Доста сам имао прилике, да га чујем, како лепо збори, али никад нисам имао прилике, да га видим да се овако тешко зноји и мислим, да и на самртној постељи није се толико знојио пок. Адам Богосављевић, колико се знојио данас наш друг и посланик г. Рибарац, бранећи једну ствар, која је — бар како нека факта говоре — доста неправедна и крива. Сва његова речитост и правничко знање нису могли побити ово мишљење, које постоји у Скупштини, а камо ли још да побију оно јавно мишљење, које је већ одавно створено у земљи о смрти Адама Богосављевића.

Кад ово говорим ја не говорим из ината и на памет а да бих то потврдио, г. Рибарац ће ми дозволити да се послужим свима овим средствима, што их је написао ондашњи владин орган и којима се послужио г. министар одговарајући на интерпелацију г. Рибарца.

Адам Богосављевић свршио је нашу Велику Школу, а ја га познајем још из детињства. Његова кротка нараф, његов озбиљан карактер, његова поштена душа, која се грозила да увреди и једну животињицу — све је то њега уздигло код другова и народа. Кад је свршив школу ступио у јаван живот, није хтео поћи путем којим којим већина његових другова, т. ј. да живи од службе државне, него је хтео да својим знојем живи, залужи насушни хлеб свој; он је отишао је да живи у своју општину, и да сам примером својих предходника неукој али вредној маси народа послужи. И доиста према раду његовоме и на њега су могли потпуно да се примену стихови из „смрти Смаил-Аге-Ченгића: „добар пастир је, што каже ином; и сам својим потврђује чином". Рад његов није био бесплодан. Он је успео да поучи своје суседе и околину како треба живети, како треба децу гајити и васпитати, како треба дужност спрам општине и својих сугрђана сељана извршивати. За то је радио од јутра до мрака своју земљу, радећи је на основима рационална газдинства, то га је уздигло у очима својих сељана и у току времена његово понашање, пред својим грађанима створило му је такав глас, да га је народ одликовао својим поверењем и изабрао га за посланика у Скупштини. Али, господо, ондашњи људи владајуће странке, били су врло нерасположени према слободоумнијим људима, у какве је спадао пок. Богосављевић и свим силама се трудили, да не дође ни један од тих људи у Скупштину, који сме рећи, ово ни замерам, ово није добро! Тадањи власници су се били заљубили у себе, они су сматрали да увек добро раде и да њихов рад, не треба поднети никаквој критици, у кратко рећи, направили су се некаквим безгрешним папама. Ја, господо, нећу порећи патриотизам и добре намере наших ондашњих државника, да су хтели да раде за добро ове земље. Но признаћемо да при вајбољој вољи и патриотизму често пута није могуће ни једном човеку, ни једној влади, да она може све тако радити, да њен рад не треба поднети никаквој критици.

Хтео сам дакле ово рећи, између тих младих људи, који су дошли поверењем народним у Народно Представништво био је и Адам Богосављевић. Као што вам рекох, господо, он је стекао својим радом велика уважења код народа и као посланик у Скупштини. Он није много говорио, али због оно мало његових речи, које је у Скупштини казао, одмах се сила власти дигла и сва средства употребила да њега не буде у Народној Скупштини; ондашња влада тако је радила у место да је била мудра да прихвати такву младу снагу те да је покрене да јој помогне у отправљању народних послова на срећу народа и на част саме те партије. Ја мислим да ће признати то и другови наши из опозиције, да је то једна највећа погрешка ондашње владавине либералне, што је све млађе слободоумније људе одбацивала од себе; људи који су састављали однашњу владу били су просто заљубљени у сами себе и хтели су да владају само они, а нису дозвољавали никакву критику њихова рада.

Усљед тога ево каквим су се срествима при изборима служили. По среским канцеларијама стојала су по 15—16 година неспљедена кривична дела, среске старешине свим силама трудиле су се да угоде министру, и да у Скупштину пошљу само оне људе, који ће бити и верне присталице владине, који неће никад опонирати влади и доказивати јој да ово или оно није добро радила.

То је, господо, факт да је ондашња влада тако радила. Ну, господо, поверење народно над пок. Адамом расло је све више и што је влада више устајала против њега, то је он у очима онога народа из његовог краја постајао све страшнији за владу, и већа узданица за народ и његова права.

У таквом стању дошао је рат и шта видимо? Шта је радио тај народни посланик, који је свршио Велику Школу и није тражио државну службу? Вршио је и он. војену дужност, и кад су продрли Турци у села и вароши, извршио је једну дужност за породицу своју. Отишао је у збег, где му је породица била и однео јој 300 ока кукуруза. Он је прво тражио од кмета из села Јелашнице, где је кош општински био, да му да жита за израну породице. Кмет му не да а он узима жито јавно пред кметом, и издаје му признаницу. Јасно је да он то не чини из обести већ у крајњој нужди жели да као домаћин зарани своју породицу, да не пропадне од глади. Тај се поступак његов никако не може означити као да је он лупеж и да је разбојник, као што је један од г. г. предговорника казао. Ви знате, господо, да су онда војени судови судили, и ако је га требало због тог његовог поступка судити, да су то сматрали као кривицу, они би га и судили, али знали су они, господо, да ту кривице никакве нема и за то су му могли рећи: добро си урадио што си израно породицу, камо среће, да се из Књажевца и Алексинца могло склонити богатство народно, а не да га непријатељ предаје огњу.

За то је он потпуно невин. Он је се ту позвао не па параграфску правду, него на природну правду. Овде се он послужио природним правом да сачува своју породицу. (Одобравање).

Сад ако је крив, зашто га нису судили? Неко су чекали 1880 год. да га тек онда за тај поступак суде, а шта мислите, господо, зашто га нису одма судили? Мислите ли што нису имали кад? Не. Вероватно је да су мислили да га тим одуговлачењем држе страже не би ли тако примамили у њихов табор, али Адам Богосављевић, као поборник народних права и слобода није се уплашио од тога, и он је стајао јавно отворено да га суде јер је знао да је невин, а права народна била су му и језа него живот и имање. (Опозиција упада у реч). Молим вас, господо, *ја то неприписујем либералној странци*, али они, који су били учесници овга дела нико их опрати не може од греха. Г. Рибарац сам признаје, да је Адам позват на одговор болестан. Ја не знам, господо, какве је било потребе узимати човека на одговор болесна због тога што је у нужди заранио своју породицу? Да ли је то било правилно и слободоумно ја остављам Народ. Скупштини и јавном мнењу да о томе суди?!

Шта даље видимо. У реферату стоји како је притворен и наравно кад срески начелник мора да ради тако, како ће угодити министру и начелнику окружном, зар му је требало да напише у реферату, да је Адаму дат душек и све друге угодности. Но, господо, на што је све то требало. Прво није имало никаква разлога проглашавати за разбојника једног таквог човека, који има осећања са свим супротна разбојничким и друго зашто доводити у затвор као болесног човека? Па да и не стоји оно што се тврди да је апса на сваки начин његову болест погоршала и опет би били криви за његову смрт они људи, који су власт управљавали.

Шта долази даље. Сама власт пристала је у први мах да се тело Адама исекцира, али после то није дозволила, кад је г. Пашић тражио, и до данас није утроба анализирана. Ја мислим да је у интересу јавног мнења било, кад и г. Рибарац признаје да је Адам био важан и поштен човек, да је ондашња влада дозволила да се изврши анализирање његове утробе кад су то пријатељи Адамови захтевали. Власт је у први мах пристала да хоће, али на послетку није никако анализарања било. То је за мене не јасно а знам да је у сумњи и јавно мнење.

Шта даље долази. Пошто је Адам умро, његови пријатељи и другови хтели су да му учине помен по обичају цркве православне. Од један пут врата у светом храму затварају се и не дозвољава се да учини помен у Крагујевцу једном човеку од заслуга за ову земљу и који је био прави хришћанин. Ја не знам да ли има тога свештеника, који би смео затворити врата светога храма једном обичном хришћанину, да по обреду учини оно што му дужност вере налаже, а то се забранило народним посланицима, његовим пријатељима, који су из поштовања хтели парастос држати. Ја мислим кад би се то дешавало у турској, онда би се на њу гледало с нерасположењем да се она меша у верозаконске светиње својих поданика, и да гази једно право што не дозвољава да поданици њени исповедају што је њима свето. На жалост, господо, признати морам да је то било нама забрањено у Крагујевцу. Црквена власт је питана али поред свега тога глас пријатеља да се учини пошта у цркви као хришћанину остало је глас вапијућег у пустињи. И то је за мене сумњиво, и рачунам да не би смело тако да се чини, да није имало мига од оних који су ведрили и облачили, а ти су људи припадали либералној странци. (Одобравање већине).

Господо, ја молим само, да се не заборави она изрека: „заклела се земља рају, да се сваке тајне знају", те, према томе свакако зна се и о овоме делу. Али ја нисам за то, да се икоме туђа дела приписивају, као год што нисам ни за то, да они, који су криви, избегну казну. Људи, који су убили част једнога грађанина, и одвели у тамницу болесног човека само за то, што им је опонирао; не налазе за нужно, да оправдају и успокоје јавно мњење, да он није отрован, не налазе за нужно, да се, на молбу његових пријатеља, анализира његово тело; међутим, толико су далеко терали са тим човеком, да су га из једног округа дали другом округу, да му суди. Па нек сад г. Рибарац сам промисли, је ли имала право једна влада, да тако поступа са једним човеком; а јавно мњење доћеће свој суд и то праведан суд.

Ево како се могла родити сумња, да је он отрован.

Ми треба доиста да гледамо интересе свију нас, треба да поштујемо морал — и ја сам за то. Тако исто треба да заштитимо правду, и да не дамо да невиност страда, али не треба дозволити, да се под именом правде чини неправда, а то је било учињено при смрти пок. Адама Богосављевића. Мени се чини, да те старе ране не треба да подгревамо, јер ми о мртвима треба да говоримо само добро и похвално, а не као што г. Рибарац рече, да он зато што је узео 300 ока кукуруза у присуству кмета, да израни своју породицу, да је зато разбојник. Ја не разумем каква је то та логика? По тој логици кад би се чија кућа запалила, те неки човек утрчао у кућу и спасао жену и децу да не изгору, могло би се ваљада и њему пребацити: „што си спасао жену и децу, те их ниси оставио да изгору?!"

Ондашњи управници нису хтели да чују праведни његов захтев, али покојни Адам образован човек, свестан свога права и дужности, он се није плашио земаљских судова и извршио је оно што му је природно право дозвољавало, а тим је спасао своју породицу, да не умре од глади. Кад се узме, да је то учињено у време рата, и да је жито однето са знањем кмета и да су Турци попалили тај крај, онда је доиста чудновато, што то г. Рибарац неће да каже, већ говори о пропасти 300 ока кукуруза а не жали породицу једног србина што би пропао од глади. Остављам њему да сам цени, које је праведније и пре ће? Кад се узме да је из Копривнице Адам отеран у други крај, у други округ, те да се на тај начин издвоји од својих поштовалаца, који су га ваздa бирали за заступника својих права; кад се узме, да га суд после 4 године суди за то дело, па баш у добу кад га народ бира за свога посланика, онда је свакоме јасно, да ту има некаквих сумњивих поступака тадашње владе.

Ја нећу да кривим за то либералну странку, али замерам и сумња је за мене, за Народ. Скупштину и будућност, да су томе криви ондашњи власници, који су имали власт у рукама.

Нека се господа либерали сете, да је под њиховом владавином убијен Тома Јовановић, који је био у затвору у Пожаревцу, па када је издржао затвор спровођен преко Мироча у Крајину и ако је био у оковима, рекло се да је хтео побећи и убијен је, и за то није нико одговарао. Ето каква је сигурност била за живот под тадашњом владом либералном. Ја таквога дела не приписујем то либералној странци ни нашим друговима из опозиције у Скупштини.

Никакови докази дакле нису могли убедити ни мене а мислим ни Народну Скупштину, да ова нагла смрт није извршена на неки тајанствен начин, јер терати болесна човека за права бога у апсу, не дозволити после да му другови даду парастос, ја мислим да то не би друга вера учинила, но ако г. Рибарац нађе каквих бољих доказа за оправдање, ја му их нећу порећи, као што он не може порећи да постоји сумња у читавом народу да је и пок. Адам отрован. Зато је поднео и интерпелацију да би сумњу скинуо са либерала ондашњих владајућих, али му моје сузе не помажу, јер народ осуђује и у грех либералној влади приписује напрасну смрт Адамову, кога нека бог прости.

Стојан Рибарац — Ја веома благодарим г. Ђурићу, на онако нежној пажњи, којој је пропратио моје знојење, а с друге стране сматрам за дужност, да исправим његове нетачне наводе, јер ја нисам назвао разбојником Адама Богосављевића, него сам поставио разлику, која може да постоји у схватању једнога противника и једног философа.

Г. Ђурић учинио је грдну неправду мом патриотском осећању, кад је казао: „да ја не жалим што је Србија пропала, већ жалим 300 ока кукуруза". Ако мој патриотизам није већи, зацта није мањи патриотизма поп Миланов.

Раша Нинић — Господо, покојни Адам био је у нашем крају уважен човек и биран је више пута за посланика и као посланик више пута апшен је у Неготину, али ондашња влада опазила је, да то његови бирачи из крајине неће трпети, да је он у апси, преместили га је у Зајечар опет у апс. Нека, господа изи опозиције говоре шта хоће, али ми који смо из тога краја, знамо врло добро, шта је са њиме рађено. Ми знамо врло добро, да је он у апсу здрав дошао а.ко га је отровао, нека се питају они између себе. Они су га мрзели за живота његова, па су га чак после смрти мрзели, те нису дозволили, да се држи парастос њему. (Негодовање опозиције). Ја нећу пребацивати то свима либералима, али то се може пребацити вођама ондашње либералне владе, јер они су наредили да се Адам ухапси и по њиховом је мигу можда и отрован. А најзад ја ћу молити господу из опозиције нека се обрате г. Живојину Величковићу, који је тада био срески писар и који ће знати најбоље, каквим је начином Адам Богосављевић умро, а ја докле год будем жив, ја ћу опомињати омладину да запише у своју бележницу, да је он био отрован за време либералне владавине.

Љуба Јоксимовић — Нећу да се размећем, као један од господе предговорника, својим правничким и философским знањем, јер нисам ни правник ни философ, већ сам човек из народа и хоћу да се послужим народном изреком: „да крв неда мира ономе, који ју је пролио.“

Као год што сте приметили из најновије преписке у штампи, где се неки препиру о тајанственој смрти и крви неких женских, тако исто истиче се и овде нека тајанственост у смрти Адама Богосављевића. Ми смо били на чисто с тим питањем, још од оне године кад је се десило то и ми га нисмо покретали, јер знамо да тим покретањем, не можемо оживети ствар, коју покрећемо, ми смо дакле били о томе довољно обавештени, јер знамо да и кад би се предузела хемиска анализа утробе покојникове, да се ни тим не би могло констатовати право стање, јер се зна да има и таквих отрова, да се ни том анализом не би могли доказати. Ја чим сам чуо да су га полициски чиновници частили неким чајем, ја сам био на чисто шта је с њим било.

Друго што као правник не разумем то је, што су они оптужили Адама за крађу кукуруза 1877 год. и суд крајински пушта га као невиног а 1879 год. долази у нишку Скупштину, која је била судбоносна за либералну владавину, либерали су видели да им је дошао „црни петак“ и између себе су били и нападали свога министра финанције, јер наравно кад је човек у очајању, он хвата своје пријатеље за гушу, некмоли своје непријатеље, као што им је био покојни Адам, кога су они још и за живота и најјаче моћи своје владавине страшно мрзили, и у овој прилици сматрали су за дужност, да пре него што одступе, да му смрт справе.

Мени се чини, да је г. министар полиције казао, треба знати да је Адам отишао од куће у апсу као болестан. Па добро, онда ја питам зашто је као болестан и теран у затвор, кад се зна, да дијета и уредан живот и у болести запаљења плућа више помажу, него све медецине које се употребљују Она три Шумадинца Мачај, Пелнариз и Черни, бране се и кажу, да је он умро од запаљења плућа и власт га као болесног спроводи у апс, где он и умире.

Најзад се браните и тим, да породица покојног Адама није дозволила, да се он секцира. Па то сваки зна, да је породици покојниковој врло тешко, да гледа свога рођеног исеченог, јер фамилији свакој покојник и 10 година после смрти изгледа да је жив. Од г. Рибарца је врло лепо што вели, да једни друге не треба да клеветамо. Ми смо, господо, с тим престали врло давно, јер знамо да се он више оживети не може, али ја бих могао рећи, да они сами себе клевећају, јер онај чиновник који је био у Зајечару начелник, који је ухапсио пок. Адама, био је богослов и као богослов, веровао је у судбу па је мислио да ће бити гоњен за убиство Адама и помери мало савешћу; али кад дођу напредњаци на власт, а знао је како су напредњаци пре држали парастос, почне да иде од једног до другог и доказује како није он крив, него неки други. Ја нећу тог другог да именујем, јер нисам рад да клеветам кога; они треба то између себе да расчисте. Ја бих био задовољан с одговором, јер ја сам задовољан као друг Адамов што интерпеланта гони савест да то питање расчисти, задовољан сам дакле што опозиција либерална осећа да има нешто што је гони да ово расчисти (смех); него бих молио министра да спомене да ли је истина да је чиновник навео да је Адам дошао болестан у апсу од куће. (Чује се: јесте). Ако је истина, онда је довољно и само то признање од стране власти, која га је ухапсила болесног и тиме му смрт убрзала.

Димитрије Ћирковић — Ја нмам да кажем само неколико речи, те да исправим неке наводе г. Рибарца, где је казао да Дубочане није било напуштено кад је Адам узимао кукуруз. Дубочане је било напуштено 27 јула; тамо сам и ја био са београдском бригадом, а Адам је узео кукуруз у августу месецу. Дакле село је било напуштено. То ће мислим, потврдити г. Лешјанин, који је био командант војске око Зајчара. Ми смо онда упућивали људе да из свију села, која су напуштена, узимају храну, да не би остала Турцима. Ја мислим да није грех што је Адам узимао кукуруз, јер би га иначе Турци узели. Дубочане је запаљено 15 августа, а Турци су дошли у Србију и ту смо имали борбу са Турцима. Дакле Адам није лопов; он је узео кукуруз кад је село било напуштено, па је после 2 — 3 дана запаљено од Турака.

Алимпије Васиљевић — После говора г. министра унутрашњих дела, и после говора мог друга г. Рибарца, ја мислим да се неће нико наћи, који ће осећати потребу да још говори, а још мање да говори тако неумесно. Али пошто се појавило неколико говорника и после тога, то сам изазван и ја, да кажем неколико речи и као члан либералне странке, и као члан прећашње либералне владе. Истина, ја у тај пар нисам био министар, и по томе моје суђење биће непристрасно. Ја нећу да улазим у оцењивање самих факата, које су министар и Рибарац изнели, како званичних тако и приватних, да је та смрт, коју можемо сви жалити, да је та смрт била природна. То је потпуно доказано да то није било злочинство. Но допустимо да се може баш сумњати у злочинство. Али где се не може пребацити злочинство? Ми знамо да је пре годину дана убијен у апсани, под владом радикала један човек. Ми знамо да се људи убијају на улици, па да би се то могло пребацити једној странци или влади, ваља узети у обзир и оценити, да ли влада заклања та злочинства, да ли неда да се злочинци казне и онда, наравна ствар, то пада на одговорност владе и странке. Међутим шта ми видимо орде? Јавља се о смрти тога човека, и влада наређује да 3 лекара из 3 оближња округа иду да виде, да ли је тај човек природно умро; тражи се од опозиције да се придаду још и приватни лекари, придодају се још двојица, и тако 5 лекара састану се и констатују да је природна смрт, и да нема злочинства. После тога шта следује? Не верује се извештају петорице лекара, треба још неко да испита. Каже се од стране владе да се дозвољава, да може ко год хоће испитати и даље, само влада не може да наређује други преглед лекарски, јер би тиме показала да не верује оној првој петорици.

Ја мислим кад је тако јасна ствар, па се једанајест година потрже и приписује као кривица странци либералној, то се види за какву се ништавну ствар хватају радикали; то значи да нема дела, јер кад би га имало зар не би радикали изнели што јаче. Дошли су мало после напредњаци заједно са радикалима и да су мало што нашли они би изнели на средину. Међутим кад нису могли да нађу ништа, они износе такве ствари, за које либерална странка нема никаквог пребацивања, јер кад наводе једно дело за које 5 лекара кажу да је природна смрт, а радикали опет веле убиство, то показује да они силом испредају кривице либералној влади и странци.

Г. прота ужички одликује се својим леним говором о свачему, па говори о ономе што не разуме, он каже да је либерална странка одбијала млађи свет; међутим то не стоји. Либерална странка створила је уједињену српску омладину,

која је допринела много јединству српског народа. Мени је жао да после таквог објашњења, после таког званичног доказа како је ствар текла још овде има људи у Скупштини, који су позвани да говоре оно што је истина, да бране неправду а да не подмећу један другоме, велим жао ми је да се опет нађе људи, који кажу да некога изазива крв да се сам јави, и то крв кога? — може бити крв онога, који је погинуо у ланси. Такве говоре водити то је недостојно од Скупштине.

Милан Ђурић — Молим вас за неколико речи ради личног обавештења, јер видим да ме поштовани предговорник мој уважени професор рђаво разумео. Нисам ја ударао гласом против либералне странке, нисам ударао гласом ни на опозицију, која седи у Скупштини, јер смо ми сви овде позвати да поверењем народа радимо на бољитку народа, него сам ја ударао гласом на оне, који су онда на министарским фотељама, који нису повели истрагу, и онда кад смо ми хтели да држимо парастос Адаму у цркви, либерали то нам нису дозволили. Што се тиче либералне странке она има како својих заслуга тако и махна, то ће историја судити, она није помоћу уједињене омладине допринела уједињењу. Велика мисао о уједињењу то је мисао народа српскога и он је та снага, која ће и потстицати и остваривати то уједињење, па ма га каквих жртава то стало, јер зна да је у народном јединству и срећа његова.

Димитрије Машић — Ова је ствар колико се бар мени чини доста исцрпљена. Сви разлози после оних факата, које је министар унутр. дела изнео држим да су сокачке ствари. Оно што се по улици говори, оно што се од уста до уста проноси то има мање важности од званичних аката. Ви свакојако садања радикална већина, признаћете да сте 80-те год. били заједно с напредњацима, кад су они дошли на власт. Адам је у то доба био већ мртав, акта су званична изашла од ондашње владе из наше и напредњачке средине; ви сте били савезници и ви сте подигли напредњаке и довели их у управу државну. (Жагор). Чак извесна господе кажу да није истина да сте ви истакли ту доказе, да је г. Машић поднео интерпелацију на првој Скупштини. С тога се немојте ограђивати, ту су факта, то постоји. Кад је тако стање ствари 80-те године стајало кад сте били јаки, кад сте имали у својим рукама сва акта, када је још тело Адамово било вруће — ви шта сте радили? Бирате једну комисију и Скупштина одређује Машића и Таушановића; Машић није хтео да се прими и ви одређујете Аћу Станојевића, на шта? Та комисија није ништа радила.

Дозволите ми, господо, сад настаје питање: шта је њих руководило, да ништа не раде; од куда таквог милосрђа код ондашњих радикала и напредњака; за што нису трагали то дело и подигли тужбу, да нађу кривца? Значи, да није било дела, значи да су се морали повући натраг, јер не постоји злочин. Дакле, код овакве јасне ствари не помаже никакав други разлог и нагађање и чувење по улицама и селима. У толико пре, господо, држим и верујем, да ви ондашњи опозиционари радикали и напредњаци нисте смели да потргнете комисију да испитује дело, с тога што сте имали у комисији ондашњој 3 окружна физикуса, који су сви били напредњаци радикални савезници. Поред тога, господо, ви видите, да ондашњи министар унутр. дела није хтео да одређује своје присталице из Београда, него је све узео људе из обližњих округа. Ви можете мислити, да је то рђаво, али ја се поносим с тим, и кад би и вашег министра видео да тако ради, ја бих вам за то казао хвала; док ви преко тога прелазите ћутке. Вама није доста било то, што је министар одредио комисију, него ви сте одредили још 2 човека из своје средине доктора Стојића и Данића, који су онда били радикали, па после прешли у напредњаке; дакле, чак је и њих сачекао и комисија је с њима секцију вршила. Ви ћете се сетити, како је у оно доба после свршене ствари писао ваш заједнички орган „Виделo“, у коме сте ви ликовали победу над либералима у заједници са напредњацима. Молим вас да чујете шта су казали та два ваша члана. Ево шта кажу (чита):

„убеђени смо: да је се код Адама још пре но што је био затворен, почело развијати запаљење оба плућа, услед чега је и умро“.

Ја сам једва чекао да се о овој ствари проразговарамо, ја држим, господо, кад стоји овакав извештај ваших лекара, ваших изасланика и кад акта званична тврде као што ваш радикални министар каже, да нема злочина, да није Адам отрован, него је од природне смрти умро, онда ја не могу да разумем прогу Милана, шта он мисли и хоће. Ја мислим, да вреде више званична акта и извештај комисије и ваших људи, но оно што ћу ја или поп Милан казати. То је што сам имао да кажем о смрти Адамовој.

Имам још да одговорим попу Милану на извесне његове прекоре. Он је изволео казати, да је покојни Адам гоњен од либералне владе. Ви имате, господо, обичај, да приписивате, да су либерали били на власти од 1869 до 1879 године и ви то не ћете да одвојите можда из ваших политичких рачуна. Међутим 1874 године био је на власти Маринковић и Чумић, који су онда ваши људи били, а после је био на власти чича Данило, који је такође ваш човек био и ви се сећате, да је Адам био ухапшен онда, кад је био на власти чича Данило а не либерали, и зашто пребацујете то либералној власти, зашто не кажете, да је то ондашња ваша заједничка влада; него вама иде сигурно у рачун, да, ћутећи се делима Адамовима, бацате све на либерале. Ја мислим, да је то неправедно. Дакле као што видите, господо, Адама је први пут ухапсило министарство Данилово а не либерално. За време рата учинио је ту кривицу, за коју је доцније притворен. Ви велите, да је либерална влада затворила Адама за то, да не уђе у Скупштину због патентарине. Господо, ако метете руку на срце, ја мислим, да ћете признати: камо среће, да је патентарина Владимира Јовановића остала можда не би данас имали скоро 400,000.000 дин. дуга. Дакле свакојако либерална влада није могла имати разлога, да искључи Адама из Скупштине, јер су у Скупштини били и остали опозициони посланици.

Марко Петровић — Г. Машић мало час рече: једва сам чекао, да се поведе реч о овом питању. А ја опет велим, камо среће да се никад не води реч о нашој отаџбини о оваквим питањима и да се није кроз 50 година скоро редовно само водио овакав разговор у Србији о томе: ко је више а ко мање зла учинио у овој држави,— онда би наша отаџбина стајала далеко боље са њеним напретком у сваком погледу. Али за све то, што је до данас рађено и стварано, најмање одговорност може лежати на нама, који се овде данас окривљујемо, да износимо недозвољене инкриминације. Господо, појавама многим није нико други крив, него сами узроци, и проузроковачи, који стварају те појаве. И ко је год пратио низ догађаја, који су предходили овој загонетној смрти једног љубимца народног, њихов хронолошки распоред и органску везу у целом овом питању, тај мора за цело да и код најбоље воље, на крај крајева изађе са једним сумњичењем, да у овој незгодној трагедији има некога ђаволског посла, што каже наш народ. Један јако истакнут и омиљен човек, кога народ пре тога отима власти из руку, која га је ухапсила, за то што је хтео да поздрави владаоца у име народа, тај човек искреном љубављу и безграничним личним пожртвовањем у своме политичком животу и раду текао је јаку рекламу и кредит у своме крају и био се неспречно многим власницима у грлу; и око њега су се врзле многе појаве, врло загонетне природе, ухапшен је ни крив ни дужан, покушавало се да се огласи за лудог, смејало му се редовно његовим изборима и много што шта, што и није све избило на површину, али све заврзламе, које су се врзле око њега, свршиле су се једном загонетном смрћу.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Одговорни уредник **Ранко Петровић**. Штампа крал. српске државне штампарије